

Az átok pohara és az Éden kertjének gyönyörűsége

Papp György
Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet

A Zsoltárok könyvének Targuma

- a targumok a korai zsidóság teológiai gondolkodásának „egyik legfontosabb és legérdekesebb lenyomatát képezik” (Bodor Attila)
- Philip Alexander 2 targum-csoport:
  - az A csoportba azok a targumok tartoznak, amelyek tartalmazzák a szöveg alapfordítását, és ehhez fűzik magyarázó megjegyzéseiket.
  - a B csoportba tartozó targumok inkább szabadabb parafrázisok, amelyben az eredeti szöveg többé-kevésbé feloldódik.
- A Zsoltárok targumát az „A” csoportba szokták sorolni
- Keletkezési idő: talán az i.sz. 4-6. századok között, de az is lehetséges, hogy több korszak anyagát is beledolgozták a ma ismert targumszövegbe.
- „A *Zsoltárok könyvének Targuma* nyelvezetében, stílusában és textuálisan nagyon hasonlít a [...] Jób Targumokhoz. Megemlítendő a több helyen előforduló historizáló exegézis, valamint az, hogy itt is előfordul olyan szövegrész, amely a maszoréta szöveg előtti állapotokat őrzött meg.” (Egeresi László Sándor)

Isten embere – próféta?

- TM: אִישׁ-הָאֱלֹהִים לְמֹשֶׁה תִּפְלֶהָ (Ps. 90:1 WTT)
- Targ: צְלוֹתָא דְצַלִּי מֹשֶׁה נְבִיא דִּי (forrás: sefaria.org)
- Egy sajátos héber kifejezést másképp fordít: אִישׁ-הָאֱלֹהִים => נְבִיא
- אִישׁ-הָאֱלֹהִים: *a klasszikus prófétaóság előtti ún. karizmatikus judaizmus „kiváló személyiségeinek” titulusa* (Vermes Géza) – ősi szövegrétegekben, folklorisztikus hatás
- A Targum szövege: נְבִיא דִּי – talán deuteronomisztikus hatás?
  - Érzékelhető egyfajta terminológiai egységesítési szándék:
    - Mind abban, hogy אִישׁ-הָאֱלֹהִים => נְבִיא lesz
    - Mind abban, hogy Isten nevét אֱלֹהִים helyett יי-ként adja vissza

Történelmi keret

- A TM-hez képest a Targum kibővíti a feliratot:
- **צְלוֹתָא דְצַלִי מִשָּׁה נְבִיאָ דִי כַד חָבַו עִמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּמַדְבָּרָא עֲנִי וְכֵן אָמַר**
- Beleágyazza Izráel népének történelmébe: Mózesnek ahhoz az imádságához kapcsolja a 90. zsoltárt, amellyel közbenjárt a népért, amikor az vétkezett a pusztában, és aranyborjút imádta (2Móz 32) (Zsengellér József)
  - a zsoltárban több olyan szófordulat is található, amelyek ugyanehhez az elbeszélésciklushoz kapcsolódnak, például a 13. versben olvasható „térj vissza, Uram” és a 2Móz 32,12-ben található „**לְשׁוּב מִחֲרוֹן אַפֶּיךָ וְהִנָּחֵם עַל־הָרָעָה לְעַמֶּיךָ**: „:”
– Múljék el izzó haragod, szánd meg népedet, és ne hozz rá bajt!”
- **עֲנִי וְכֵן אָמַר** - összekapcsolja a feliratot a zsoltárszöveggel

Honnan jön a segítség?

- TM: אֲדֹנָי מְעֹון אֶתָּה הַיְיִתָּ לָנוּ בְּדָר וְדָר: :
אֲדֹנָי מְעֹון אֶתָּה הַיְיִתָּ לָנוּ בְּדָר וְדָר: :
אֲדֹנָי מְעֹון אֶתָּה הַיְיִתָּ לָנוּ בְּדָר וְדָר: :
- Targ: יְיָ דְּמְדוֹר בֵּית שְׁכִנְתְּךָ בְּשָׁמַיָא אֶת הַיְיִתָּא לָנָא סְעִיד בְּכָל דָּר וְדָר: :
יְיָ דְּמְדוֹר בֵּית שְׁכִנְתְּךָ בְּשָׁמַיָא אֶת הַיְיִתָּא לָנָא סְעִיד בְּכָל דָּר וְדָר: :
- A TM-ben olvasható több paleográfiai lehetőséget kínál fel:
  - מְעֹון - lakóhely, מְעֹון II. segítség
    - A Talmudban, a Megillah 29a:8-ban lévő utalás szerint a héber szöveg állítása, מְעֹון אֶתָּה הַיְיִתָּ (אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות), a Zsinagógagra és a Tanházakra (אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות)
  - מְעֹון - menedék, erősség, erődítmény – LXX: καταφυγή
- Targ: segítség – a מְעֹון II. szemantikai mezeje.
- De van egy kiegészítés: דְּמְדוֹר בֵּית שְׁכִנְתְּךָ בְּשָׁמַיָא.
  - kidomborítja Isten mennyei, és ezzel együtt az embervilággal és az emberi természettel szemben „teljesen más”, „totaliter aliter”-mivoltát, de akár az embervilággal szembeni távolságát is.

A תְּשׁוּבָה – idősebb, mint a világ

- TM: בְּטָרַם | הָרִים יִלְדוּ וּבְתַחֲוֹלָל אֶרֶץ וְתַבֵּל וּמֵעוֹלָם עַד-עוֹלָם אַתָּה אֵל:
- Targ: כִּד אֲתַגְלִי קְדָמָךְ דְּעָמָךְ עֲתִידִין לְמַחֲוֹב אֲתַקְנָתָא תְּשׁוּבָא עַד דְּלֹא טוּרִיא אֲתַנְטְלוּ וְאֲתַבְרִיאַת אֶרְעָא וְיִתְבִּי תַבֵּל מִן עֲלָמָא הָדִין עַד עֲלָמָא דְאַתִּי אַתָּה הוּא אֱלֹהָא:
- Stec szerint ez a vers a Philip Alexander-féle felosztás „B” csoportjának példája: részint szabadon parafrázálja a TM-t, illetve beleépítenek bizonyos haggadikus hagyományokat.
- Talmudi exegézis: Nedarim 39b:6 és Pesachim 54a:9: e két helyen azokról a dolgokról van szó, amelyeket Isten a világ teremtése előtt teremtett, tudniillik a Tóráról, a megtérésről, az Éden kertjéről, a Gyehennáról, a Dicsőség Trónjáról, a Templomról és a Messiás nevééről.

Hová téríti/fordítja vissza Isten az embert?

- TM: תָּשֵׁב אֲנוֹשׁ עַד-דִּכָּא וְתֹאמַר שׁוּבוּ בְנֵי-אָדָם: :
Targ: תְּחִיב בַּר נֶשׁ עַל חוֹבִיָּה עַד מוֹתָא וְאִמַּרְתָּ תוֹבוּ בְנֵי נָשָׂא
- Az **עַד-דִּכָּא** (az összetörtség állapotába) kifejezést **עַד מוֹתָא**-val fordítja
- + beszúr egy magyarázó megjegyzést: **עַל חוֹבִיָּה** (a halálig)
- Később Rásinál is ugyanez a gondolat köszön vissza: Isten szenvedéseket hoz az emberre, gyengévé teszi, halálközeli állapotba viszi, és mintegy ezek által a próbatételek/szenvedések által mondja neki (לו בייסרו ותאמר): „térjeteK vissza, ó, Ádám fiai, gonosz útjaitokról!” (שובו בני אדם מדרכיכם) (הרעים).

A meg nem térők jövőképe I.: a settenkedő halál

- Ps 90,5-6 – egy tematikus egységként kezelem:
- TM: זָרְמָתָם שָׁנָה יְהִי בְּבֹקֶר כְּחֹצֵיר יִחְלֶף: בְּבֹקֶר יִצְיֵץ וְחֹלֶף לְעָרַב יִמוּלֵל וַיִּבְּשׁ:
- Targ: וְאִין לָא תִיבִין תִּיתִי עַל־יְהוֹן מוֹתָא הֵיךְ דְּמָכִין יְהוֹן וְלִעְלָמָא דְאַתִּי הֵיךְ עֲסָבָא דְמִתְפָּרְכָא יִתְחַלְפוּן דְמִין עוֹבְדֵי־יְהוֹן הֵיךְ עֲסָבָא דִּי בְצַפְרָא יִנִּיץ וַיִּסְגִּי לְרַמְשָׁא מִתְמוּלֵל וּמִתִּיבְשׁ מִן חוּרְבָא.
- Magyarázó bevezetés a zsoltárvershez: kikre vonatkozik Isten haragja
  - a 2-3. versekhez kapcsolja ennek a versnek a mondanivalóját.
- TM. זָרְמָתָם = Targ. תִּיתִי עַל־יְהוֹן מוֹתָא – inkább körülírás, megszabja a TM értelmezési irányát
  - motívumkészlete hasonlóságot mutat a Jer 9,20 motívumanyagával, ahol a bűne miatt megsemmisülő Sion fölötti gyászénekekben hangzik el, hogy „*feljött a halál a mi ablakainkra/belépett a halál a mi ablakainkon*”
- וְלִעְלָמָא דְאַתִּי - eszkatológikus kontextusba helyezi a hasonlat mondanivalóját: *úgy tűnnek tova az eljövendő korszakba, mint a szétporló fű.*

A meg nem térők jövőképe II – az átok pohara

- Zsolt 90,5-nek akár két targuma is lehet. David Stec idéz egy másik targumot az 5. vershez:
- אַשְׁקִיתוֹן כֶּס דְלוּט הֵיךְ רוֹי בְשֵׁנְתִיָּה הוּוֹן: (= megitatod őket az átok poharából, [és] olyanok lesznek, mint a részeg ember az ő álmában).
  - Más képanyaggal szemlélteti a meg nem térők jövőjét
- Targ Ps 75,9 - אָרוֹם כָּס דְלוּט בְיַד יְיָ (az átok pohara van ugyanis az Örökkévaló kezében)
- Targ Hab 2,16 – TM תִּסְתַּחַר עֲלֶיךָ כֶּס דְלוּט מִן־קִדְמָה יִי - helyett תִּסּוּב עֲלֶיךָ כּוֹס יִמִּין יְהוָה
- Targ JerSir 4,21 – TM: קְדִיאֵי וּבְדִיחֵי בְרַתָּא דְאַדוּם דִּי־תַבָּא בְּאַרְעָא - גם־עֲלֶיךָ תִּעְבְּר־כּוֹס תִּשְׁכַּרִי וְתִתְעַרִי: (בת"ק הגירסא קְדִיאֵי וּבְדוּחֵי קְרַתָּא דְמִתְבַּנְיָא בְּאַרְעֵ אַרְמֵנִיָּא) בְּסִגְיָאִין אוּכְלוּסִין דְמִן עֲמָא נוּכְרָאֵי אוּף עֲלֶיךָ עֲתִיד לְמִיתִי פּוּרְעָנוּתָא וִיצְדִיִּין יְתִיב פְּרִסֵי וְתִעְבֵּר עֲלֶיךָ כֶּס דְלוּט תְּרוּי וְתִתְרוּקְנֵי:
  - itt Konstantinápoly, „a gonosz Edóm Arméniában épült települése” kapcsán mondja a szöveg, hogy háborús pusztulás formájában utoléri a bosszúállás, rá is eljön az átok pohara, megrészegeedik és meztelenül mintegy közszemlére kerül.

Ki fordítja el Isten haragját?

- Zsolt 90,11-12 – a targumban két kérdés, két válasszal
- TM: מִי־יֹדֵעַ עֵז אֶפְלָה וְכִירְאָתְךָ עֲבָרְתֶךָ: לְמַנּוֹת יָמֵינוּ כֵּן הוֹדַע וְנִבָּא לְבָב חֲכָמָה:
- Targ: מִן הוּא דִידַע לְאַתְבָּא עוֹשְׁנָא דְתוֹקְפָךָ אֶלְהִיו צְדִיקָא דְדַחֲלִין מְנָךְ מְשַׁדְכִין רוּגְזָךְ:
  - לְמַמְנֵי יוֹמָנָא כֵּן יִתְכַוֵּן לְהוֹדַע בְּרַם נְבִיא דְלַבִּיה מַבַּע חוֹכְמָתָא
- Kicsoda az, aki ismeri, hogyan kell visszafordítani a te szigorúságod/haragod erejét? Csak az igaz, aki tisztel téged: az csillapíthatja le/nyugtathatja meg a te haragodat! Kicsoda képes/jogosult pontosan tanítani [minket] napjaink számlálására, hacsak nem a próféta, akinek szíve bölcsesség kútfeje? (Egy másik Targum a מַבַּע = kút, forrás szó helyett a מַבְנֵי- szót használja: „akinek szíve a bölcsesség fiai közül való”.)

Az Éden kertjének gyönyörűsége

- A 13-16. versekben apróbb eltérések vannak – a 17. versben érdekes és váratlan kép jelenik meg
- TM: וַיְהִי | נָעַם אֶדְנִי אֶל־הֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יַדֵּינוּ כּוֹנְנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנָהוּ:
- Targ: וַיְהִי בְּסִימוֹתָא דְגֵן עֵדֶן מִן קָדָם יְיָ עֲלָנָא וְעוֹבְדֵי יְדִינָא מְנִיָּה יִתְקַנּוּן:
- A motívum lehetséges gyökerei:
  - Gen 13,10: a Jordán egész környéke bővizű föld [...] olyan volt az, mint az ÚR kertje, mint Egyiptom földje.
  - Ézs 51,3: a helyreállított Sion jövőképe: Olyanná teszi pusztaságát, mint az Éden, kopár földjét, mint az ÚR kertje.
  - Ez 36,35: Azt mondják majd: Ez a pusztává lett föld itt most olyan, mint az Éden kertje. (Ezek. 36:35 MBT)
  - Jóel 2,3: „az ítélő Istenről: Előtte tűz emészt, utána láng perzsel. Előtte Éden kertje az ország, utána sivár pusztaság. Nem menekül meg tőle semmi.”
  - Targ Préd 9,7: אָמַר שְׁלֹמֹה בְּרוּחַ נְבוּאָה מִן קָדָם יְיָ עֲתִיד מְרִי עֲלֵמָא לְמִימַר לְכֹל צְדִיקָא בְּאַנְפֵי נְפִשֵׁיהּ אֲזִיל טַעוּם בְּחֻדְוָא לְחֻמְרָא דְאַתּוּסָא לָךְ עַל לְחֻמְרָא דִּי יְהִיבְתָא לְעִנְיָא וְלִחְשִׁיקָא דְהוּוּ כְּפִין וְשִׁתִּי בְּלֵב טָב חֻמְרָא דְאַצְטַנַּע לָךְ בְּגֵן עֵדֶן חֻלְף חֻמְרָא דְמוֹגְתָא לְעִנְיָא וְחֻשִׁיקָא דְהוּוּ צְחִי אַרוּם הָא : סַלְמוֹן עֲזַרְתָּא לְעִנְיָא - Salamon ezt mondta a prófétálás lelke által, amely Isten előtt van: a világ Ura így szól majd egyenként minden igazhoz: [...] vidám szívvel idd borodat, amely számodra el van rejtve az Éden kertjében [...]
  - Targ Zsolt 50,10: אַרוּם דִּילִי כָּל חַוֵּת חוֹרְשָׁא (וְעַמְדַת לְצְדִיקָא בְּגֵן עֵדֶן) בְּעִירְיָא דְכֵן - Enyém az erdő minden vadja és az igazak számára tiszta vadakat készítettem elő az Éden kertjében...

Köszönöm a megtisztelő figyelmet!
תודה לכולכם על ההקשבה ותשומת הלב!